

כח. קריאת מגילה בעזרת אמצעי הגברה

קריאת מגילה בערב פורים נעשית בבית הכנסת ברוב עם, כאשר הציבור שומע את הקריאה מילה במילה מבעל הקורא. בקריאות קהילתיות שאינן בבתי כנסת מסודרים יש לעיתים בעיית אקוסטיקה היוצרת קושי לשמוע בצורה טובה את בעל הקורא. לקריאות אלו מגיע ציבור מגוון הכולל ילדים המלאים בשמחת החג, דבר היוצר רעשי רקע במהלך הקריאה ומקשה לשמוע את קריאת המגילה מתחילתה ועד סופה כנדרש (שולחן ערוך או"ח תרצ, ג).

בהנחה שלא ניתן לקרוא במקום מרכזי כך שכל הציבור ישמע יחדיו כראוי, ניתן להציע שלוש חלופות:

1. הציבור יתחלק לקבוצות קטנות ויקיים מספר קריאות במקביל.
 2. להיעזר באמצעי הגברה על מנת שכל הציבור ישמע את הקריאה בצורה טובה.
 3. לקיים שני מניינים, אחד עם אמצעי הגברה והשני למי שאינו מעוניין בפתרון זה.
- בפרק זה נבחן שאלה זו לאור יסודות מצוות קריאת מגילה והיחס לשימוש ברמקול בקיום מצוות.

ברוב עם

במספר הקשרים הלכתיים עולה עיקרון כי יש לקיים את המצווה בציבור, משום 'ברוב עם הדרת מלך' (משלי יד, כח). לרוב טעם זה משמש שיקול הלכתי אך לא עקרון מחייב. בהלכות מגילה הפוסקים הזכירו עקרון זה כאחד מגדרי מצוות הקריאה, לאור סוגיית הגמרא במגילה:

... דאמר רב יהודה אמר רב: כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן, כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. תניא נמי הכי: כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן - כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה; מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה: ומה עבודה שהיא חמורה מבטלינן, תלמוד תורה לא כל שכן. (ג, א)

הכהנים העובדים בבית המקדש ותלמידי החכמים הלומדים תורה מפסיקים את לימודם כדי לשמוע את המגילה. מפשט הגמרא נראה שחידושו של רבי הוא שיש להפסיק את הלימוד על מנת לקיים את המצווה. הפוסקים הבינו את החידוש בדברי הגמרא בצורה שונה;

1. לדוגמה בקהילות המשתמשות במבני ציבור כבית כנסת או בקריאות המיועדות לציבור הרחב.
2. ראו לדוגמה ביחיי אדם' כלל סח סעיף יא.

פשוט שיש להפסיק את הלימוד בשביל לקיים את המצווה. אם כן מהו החידוש? במחשבה ראשונה חשבו שיש להפסיק את עיסוקם ויקראו את המגילה במקומם - הכהנים במקדש והתלמידים בבית המדרש. החידוש של הגמרא הוא שיש להפסיק וללכת לבית הכנסת על מנת לקיים את המצווה ברוב עם:

אפילו תלמוד תורה ששקול נגד כל המצוות, מבטלין לשמוע מקרא מגילה בציבור. ואפילו יכול לכנס עשרה, מכל מקום מצוה מן המובחר לילך לבית הכנסת הוא ואשתו ובניו לשמוע המגילה ברוב עם. ומכל מקום, נראה לי מי שמתפלל כל השנה בקביעת במנין המיוחד לו להתפלל שם, אין צריך לילך לבית הכנסת.

(חיי אדם כלל קנה סעיף ז)³

יש לקיים את המצווה בבית הכנסת כפי שמתפללים במשך השנה. אין חובה לאחד מניינים של בתי כנסת שונים, אך יש חשיבות שכל הציבור יגיע לבית הכנסת ויקרא שם יחדיו את המגילה. המשנה ברורה מוסיף ואומר שלא מדובר רק על כמות; גם אם בבית המדרש יתכנסו מאה אנשים, עדיין עליהם להשקיע את זמן ההליכה ולקרוא עם הקהל בבית הכנסת (תרפז, ז).

הפוסקים הבינו כי הקריאה ברוב עם בבית הכנסת היא חלק מהגדרת מצוות קריאת מגילה⁴. לכן קריאת המגילה יחדיו בבית הכנסת מהווה גם שיקול הלכתי. הרב אליעזר מלמד הרחיב את יישום עקרון זה בימינו:

עיקר עניינה של מצוות קריאת המגילה לפרסם את הנס, ולגלות ולהודיע שה' הוא מנהיג את העולם ומשגיח עליו, ומכוון את הכל לטובה, ואפילו הצרות הנוראות ביותר מתהפכות לבסוף לטובה. ומתוך כך תתחזק האמונה בלבבות, ונפעל יותר לגילוי שמו יתברך ולתיקון העולם.

וכל כך חשובה הקריאה ברוב עם כדי לפרסם את הנס, עד שאפילו הכהנים שעבדו בבית המקדש, היו דוחים את הקרבת קרבן התמיד של שחר כדי לשמוע את מקרא המגילה יחד עם הציבור, ורק לאחר מכן היו מקריבים את התמיד. וכן תלמידי חכמים... לפיכך, בית כנסת שרגילים לקיים בו בכל יום כמה מניינים, ראוי שבפורים יתאספו כולם יחד לקריאת המגילה ברוב עם. אמנם מי שרגיל להתפלל בבית כנסת קטן, למרות שמספר המתפללים בו מועט, אינו צריך לבטל את קביעותו כדי לשמוע מקרא מגילה בבית כנסת גדול...

(פניני הלכה זמנים טו)

3. פרשנות זו החלה בדברי הבי"ח (או"ח תרפז ד"ה ואכת"י) והתקבלה בספרי הפסיקה.
4. "ועיקר מצותה לקראה בצבור ברוב עם הדרת מלך, ולכן ת"ח העוסקים בתורה בשיבתם מבטלים שיעורים הקבוע ובאים לבתי הכנסת לשמוע קריאה", מקור חיים השלם חלק ד פרק רלב, ב. ומוסיף הרב חיים דוד הלוי בהערה: "ופשוט שזו כוונת הגמרא מבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, שהלא גם מגילה תורה היא".

נראה שיש להוסיף ולתת טעם להלכה זו לאור פשט הפסוקים במגילת אסתר. המן פונה אל אחשוורוש בבקשה להשמיד את העם המפוזר והמפורד בין העמים (ג, ח), ומנגד הגאולה החלה בציוויה של אסתר: "לך כנוס את כל היהודים" (ד, טז). כמו כן היהודים נקהלו להגן על עצמם ולחגוג את ימי הפורים (ט, טז; יח). ענין התכנסות הציבור עומד בבסיס החג, והינו אחד מגדרי מצוות שמיעת מגילה. הציבור מתכנס, מפרסם את הנס ברבים ומדגיש את אחדותו ביום זה על ידי קיום מצווה זו.

לאור עקרונות אלו עולה שאין זה נכון לפצל את הקריאה הקהילתית למוקדים שונים. ראוי לשמור על מוקד קריאה מרכזי ובכך לקיים את המצווה כהלכתה וכהידורה ולהרבות בפרסום הנס יחדיו.⁵

שמיעה על ידי רמקול

כאשר אדם מדבר, הוא יוצר הפרעה של גלי ויברציה באוויר (תנועה של מולקולות באויר) הנקראת גל קול. גלי הקול שונים מאדם לאדם בתדרם ובעוצמתם. כאשר אדם מדבר לתוך מיקרופון גלי הקול עוברים לתמרה לאות חשמלי, אשר משודר לרמקול ומתורגם בחזרה לגלי קול חזקים יותר בתדרי המקור. כיצד יש להתייחס לתהליך זה במצוות אשר מקיימים אותם בדיבור? אנו מוצאים התייחסויות ראשונות לעקרון זה במאות ה' 17-19⁶, ועם התפתחות הטכנולוגיה ישנו עיסוק נרחב יותר בחצי השני של המאה העשרים. מצאנו שתי גישות עיקריות לשאלה הלכתית זו.

הגישה הראשונה סוברת שהואיל וגלי הקול המגיעים לאוזן השומעת אינם זהים לגלי הקול היוצאים מהאדם המדבר, לא ניתן לצאת ידי חובה בדיבור זה. ההלכה מחייבת לשמוע קול אדם, ובמקרה זה אנו שומעים קול מלאכותי. הפוסק המרכזי אשר סובר בדרך זו הוא הרב שלמה זלמן אוירבך:

שאינן שומעים כלל קול אדם כי אם קול תנודות של ממברנה אשר היא מחקה ממש את מיתרי הקול של האדם... וכיוון שכן מסתבר דאין זה חשוב כלל כשומע קול אדם... אין להשתמש בבית הכנסת לצרכי תפלה במיקרופון ורמקול... אבל אי אפשר כלל לצאת בשמיעה זו בשום דבר שחייבים לשמוע מפי אדם. (שו"ת מנחת שלמה ח"א סימן ט)⁷

לעומת זאת, פוסקים אחרים כתבו שיש להבין את החיוב ההלכתי ל'שמוע' בצורה שונה. לשיטתם, פעולת השמיעה אינה נמדדת בשאלה האם מדובר באותם גלי קול שהמדבר יצר, אלא בקבלת תוכן הדיבור בצורה ישירה. גם בתהליך שמיעה רגיל, גלי הקול מומרים

5. הרב מלמד הסביר כי נכון לאחד מספר מניינים המתקיימים במשך השנה בבית כנסת אחד למנין מרכזי, וקל וחומר שלא ראוי לפצל מנין שבדרך כלל הוא יחיד למספר מניינים.

6. שו"ת הלכות קטנות חלק ב סימן מה וסימן רעו; שו"ת מנחת אלעזר חלק ב סימן עב; גלוני הש"ס ברכות כה, ב.

7. וכן כתבו הרב שטרנבוך (מועדים וזמנים ו, קה) והרב יעקב אריאל (באהלה של תורה ה, מז).

לאותות חשמליים באוזן, והמוח מעבד את המידע החשמלי המגיע אליו⁸. השאלה אינה האם המידע עובר התמרות מגלים לחשמל, אלא האם הדיבור מגיע לשומע באופן מיידי⁹. בדרך זו כתבו הרב קוק¹⁰, החזון איש¹¹, הרב משה פיינשטיין¹², הרב צבי פסח פראנק¹³, הרב נחום רבינוביץ¹⁴ והרב רא"ם הכהן¹⁵.

למחלוקת זו ישנן מספר השלכות הלכתיות נוספות חוץ מקריאת מגילה על ידי רמקול¹⁶. השלכה ראשונה נוגעת למעמד אדם השומע בעזרת מכשירי שמיעה. דרך פעולת מכשיר שמיעה זהה לחלוטין לרמקול - המרה של גלי קול לאותות חשמליים והתמרה חזרה לגלי קול חזקים יותר. בעניין זה הפסיקה המקובלת בציבורנו שאדם הנעזר במכשיר שמיעה אינו צריך להוציאו בזמן קיום מצוות בשמיעה, והוא גם יכול להוציא את הציבור ידי חובה¹⁷.

השלכה נוספת למחלוקת זו נוגעת לסדר עריכת חופה וקידושין. לפי שיטת הגרש"ז אורבך לא ניתן לברך ברכת חתנים בעזרת רמקול, ויש להקפיד על עריכת החופה ללא

8. כמו כן אין ממשות לגל קול, מדובר על לחץ המופעל ממולקולה אחת לשכינתה עד שמגיעה לשומע.

9. השאלה האם יוצאים ידי חובה בעזרת רמקול כאשר נמצאים באותו מתחם שונה מהשאלה ההלכתית האם ניתן לקיים את המצווה בעזרת טלפון או בשידור ישיר או מוקלט למקום אחר.

10. שו"ת אורח משפט סימן מח.

11. הגרש"ז אורבך מביא את דבריו בהערה בסיום תשובתו: "לאחר שכבר נדפס מאמר זה (שנת תשי"ח) נזדמן לי לדבר עם מרן בעל החזון איש זצ"ל ואמר לי שלדעתו אין זה כ"כ פשוט, ויתכן דכיון שהקול הנשמע נוצר ע"י המדבר וגם הקול נשמע מיד כדרך המדברים "אפשר" דגם זה נחשב כשומע ממש מפי המדבר...".

12. אגרות משה או"ח ח"ב סימן קח; או"ח ח"ד סימן קכו. הרב פיינשטיין הסתפק בשאלה זו וכתב שאף יותר ממסתבר שדבר זה נחשב כקולו ממש. לכן הוא כותב שמצד ההלכה ניתן לקרוא מגילה בעזרת מיקרופון. בתשובתו הוא מוסיף שמדובר בענין חדש והוא אינו רוצה להתיר באופן מלא כדי למנוע מהציבור לרדוף אחרי חדשות אחרות.

13. מקראי קודש פורים סימן יא. בדבריו הוא מחלק בין מצוות שופר הדורשת שמיעת הקול ממש היוצא מהשופר ובין קריאת מגילה שהעיקר הוא העברת התוכן ואין חובה שיהיו אותם גלי קול.

14. 'השימוש בשתל קוכליארי', תחומין כרך לא עמודים 27-32.

15. שו"ת בדי הארון או"ח סימן כא.

16. להרחבה בנושא זה ראו בספרי 'מסיני ועד ימינו' פרק 3.9, שם מחלוקת זו מובאת כדוגמה אחת לשאלה עקרונית רחבה יותר בנוגע להגדרה הלכתית מול הגדרה מציאותית.

17. במסגרת זו לא נדון בשמיעה בעזרת שתל קוכליארי, ונעיר רק כי מסקנת הדברים זהה (ראו את דברי הרב רבינוביץ והרב רא"ם בהערות הקודמות). יש להעיר שגם פוסקים שכותבים להחמיר לכתחילה בשמיעה על ידי רמקול מסכימים כי בכל מקרה יוצאים ידי חובה, ואף מורים לכתחילה באופן שונה כלפי המשתמשים במכשירי שמיעה. ראו לדוגמה בפניני הלכה זמנים טו (פורים ומקרא מגילה) והשווה לפניני הלכה ברכות יב, ט. גם בדברי הרב מלמד מובא שבמצוות דרבנן (כמו קריאת מגילה) ניתן לנהוג לכתחילה כגישות המתירות.

אמצעי הגברה¹⁸. ברם, מקובל להלכה בציבורנו כשיטת הפוסקים הסוברים שקול הנשמע דרך הרמקול דינו כקול המברך ונוהגים להקפיד כי הציבור ישמע את טקס החופה.

בדברי הרב עובדיה יוסף עולה תוספת לשיטת הרב אירבך (שו"ת יחוה דעת חלק ג סימן נד). בתשובתו הוא מקבל את נקודת ההנחה הדורשת שגלי הקול שיצאו מפי המדבר יגיעו ישירות לאוזן השומע. לאחר מכן הוא מוסיף שאם השומע יושב בסמיכות לקורא כך שהיה שומע גם ללא רמקול, אז העובדה שיש רמקול אינה פוגעת והוא יוצא ידי חובה. אדם זה שומע גם ישירות מהקורא וגם דרך הרמקול ואין בעיה של שילוב בין גלי קול. מכאן עולה, שגם לפי שיטתו העקרונית של הגרש"ז, הרוצה להחמיר יכול לשבת במקום בו היה שומע את בעל הקורא והוא יוצא ידי חובת כל הדעות¹⁹.

מפסיקות אלו עולים שלושה יסודות, שאינם תלויים זה בזה, להיתר קריאת מגילה בעזרת מכשיר הגברה:

1. שיטת הפוסקים הרואה את קיום מצוות שבדיבור על ידי העברת התוכן בצורה ישירה לשומע נראית מסתברת גם מסברה וגם לאור הראיות המובאות בדבריהם²⁰.
2. בהשלכות נוספות שיש למחלוקת זו (שימוש במכשירי שמיעה ובנוגע לברכות החופה) הפוסקים הכריעו כגישה זו²¹.
3. לרוצים להחמיר לגישת הגרש"ז ישנו פתרון פשוט: לשבת במקום שבו ניתן לשמוע את החזן גם ללא מכשיר הגברה. פתרון זה יכול להועיל לאנשים רבים, הואיל ואין צורך לשבת בסמיכות רבה לקורא, אלא במקום שניתן לשמוע גם אם מדובר בקול חלש.

אחרית דבר

במצב בו קיים קושי שכל הקהל ישמע את החזן בצורה טובה, בייחוד בנוכחות של ציבור מגוון וגדול, יש פתרון יעיל של מערכת הגברה. חשוב להדגיש שיש לשמור על השקט במהלך הקריאה, ולשמור על הילדים שלא יפריעו לכלל הציבור. במידה וילד אינו מסוגל לשמור על השקט יש לצאת עמו מהקריאה, ולהשלים את קיום המצווה בקריאה מאוחרת.

לאור העקרונות שראינו עד כה עולה שהגישה הסוברת שיוצאים ידי חובת מצוות קריאת מגילה בעזרת מכשירי הגברה מבוססת, מסתברת ומקובלת. בדרך זו אנו זוכים בקיום המצווה בהידור של ברוב עם הדרת מלך, ולא חלילה שדווקא ביום זה ניצור פיצול והפרדה.

18. הרב משה שטרנבוך, תשובות והנהגות ח"א סימן קנה; ספר ברכת חתנים סימן ח.

19. פתרון דומה מוזכר בשם הרב אלישיב בנוגע לברכת חתנים.

20. במסגרת פרק זה לא הרחבנו בראיות השונות, ורק נעיר כי לא מצאנו במקורות תנאים הנוגעים לקול הנשמע במצוות אלו, וזאת בשונה ממצוות שופר ששם בעקבות המשניות עולה פסול של קול הברה.

21. בנוסף, גם הפוסקים שהחמירו לכתחילה בשימוש ברמקול התירו לכתחילה במצוות דרבנן או סוברים שיוצאים ידי חובה למעשה.

מי שמעוניין לצאת ידי חובה גם לפי שיטת הגרש"ז אוירכך, יכול לשבת במקום בו הוא שומע את בעל הקורא בצורה טובה בזמנים שאינם עמוסים.

לסיום, נעיר על נקודה נוספת הנוגעת ליחס שבין הנהגת היחיד והציבור. נראה שיש יתרון בהנהגה קהילתית אחידה במקרה זה, על פני אפשרות כי יחידים מהציבור יחמירו על עצמם והשאר יקלו לכאורה²². במקומות בהם ההוראה הציבורית הינה כגישה הלכתית מסוימת, לא ראוי כי היחיד יחמיר על עצמו ויחשוש לשיטות אחרות²³.

הרב יהודה עמיטל הדגיש פעמים רבות כי ראוי שהאדם יחמיר על עצמו רק בדברים שהציבור כולו יכול גם כן לקיים²⁴. המדרש בתורת כהנים אומר כי פרשת 'קדושים תהיו' נאמרה במעמד הציבורי של הקהל. הרב יהונתן אייבשיץ הסביר שיש קשר בין הציווי ובין מועד אמירתו לציבור. כל דבר של פרישות צריך להיעשות רק כאשר כל האומה יכולה לקיימו. אבל אם היחיד מחמיר בדבר שרק חלק מהציבור יכול לעשות, אין זה ראוי "ודברים כאלה הרחיקו חכמי ישראל. וזהו כוונת המדרש: פרשה זו נאמרה בהקהל, והיינו כמ"ש כי הקדושה במותר לך יהיה מה ששייך בהקהל" (פירוש תפארת יונתן).

22. רק לכאורה. כאמור, במקרה זה נראה שמי שלא קורא ביחד עם כלל הציבור יש לו חסרון בהלכה הדורשת ברוב עם הדרת מלך כגדר מצוות מגילה. בנוסף לכך, היחיד יכול להחמיר על עצמו בתוך הקריאה הציבורית כפי שכתבנו לעיל.

23. ראו גם בשיעורי- 'פסיקת הלכה לציבור וליחיד', באתר בית המדרש הוירטואלי. השאלה מתי ראוי כי היחיד יחמיר על עצמו חורגת ממסגרת זו, ולעיון ראשוני ראו במבוא לספרם של הרבנים אלישיב קנוהל ושמואל אריאל- 'ואכלת ושבעת- מדריך להלכות כשרות'; בספרו של הרב יעקב אריאל "הלכה בימינו" עמודים 274-277.

24. הרב יהודה עמיטל- 'והארץ נתן לבני אדם', עמודים 107-114.